

PAULINA DAWID
ORCID: 0000-0002-3495-2865
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
e-mail: paudaw@amu.edu.pl

KOMPROMIS W TRYBIE OFFLINE,
CZYLI ANNY CIEPLAK *CIAŁO DZIEWCZYNY VS. MINISTER I META*.
NIEPOKOJE PEDAGOGICZNE WOKÓŁ PODMIOTOWOŚCI
I SAMOSTANOWIENIA DZIEWCZĄT ORAZ MŁODYCH KOBIECI

Refleksje na temat sposobów wspierania dziewczynek i młodych kobiet pojawiają się w dyskursie publicznym coraz częściej. Według raportu z 12 września 2022 roku z badania na temat sytuacji kobiet i dziewcząt w (post)pandemicznej Polsce przeprowadzonego przez zespół badawczy: Annę Bednarczyk, Julię Warmuz i Aleksandrę Trybalską w ramach Landecker Democracy Fellowship i we współpracy z Humanity in Action Polska wynika, że odczuwalnie pogorszyła się sytuacja finansowa osób badanych (liczba osób bezrobotnych wzrosła o 3,5%), młode dziewczyny zostały zmuszone przez sytuację ekonomiczną do powrotu do domów rodzinnych (o 11% wzrósł odsetek osób mieszkających z rodziną)¹. Analiza odpowiedzi 628 dziewcząt i kobiet wskazała na trzy najważniejsze wyzwania, z jakimi muszą się mierzyć: utrzymanie płynności finansowej, radzenie sobie z lękiem o bliskich oraz zadbanie o zdrowie psychiczne.

Duże znaczenie w radzeniu sobie z trudnościami odgrywa nie tylko najbliższe środowisko rodzinne, rówieśnicze czy szkolne, ale również subiektywne przekonanie na temat własnej sprawczości. A przecież w dziewczynkach drzemie ogromny potencjał. Warto umacniać i rozwijać ich kompetencje – chociażby liderские. To one wpłyną na kształt przyszłego społeczeństwa. Świat dziesięcioletnich dziewcząt, a już za kilka lat nastolatek, jest zupełnie inny od świata,

¹ A. Bednarczyk, J. Warmuz, A. Trybalska, Raport z badania na temat sytuacji kobiet i dziewcząt w (post)pandemicznej Polsce, 2022, s. 3, <https://api.ngo.pl/media/get/189812> [dostęp: 25.09.2022].

w jakim dorastali ich rodzice. To jednak nie odbiera im szansy zetknięcia się z budującymi wyzwaniem i niepoznaczonymi jeszcze możliwościami².

Wyrazistą odpowiedzią na podnoszone kwestie są zbiory tekstów w drugim numerze „Czasu Kultury” z 2022 roku, który został poświęcony dziewczęństwu i dziewczyność. To zbiór dziewczęcych manifestów. Znalazły się tam ponadto sztuki wizualne, poezja, eseje, a także felietony z dziewczęńskim klimatem. Autorki oraz autorzy poruszają w swoich artykułach kwestie dotyczące stereotypów narzucanych od najmłodszych lat dziewczynkom, sposobu kreowania bohaterek filmowych oraz książkowych. To szczególnie ważne głosy opowiadające się za przywróceniem podmiotowości dziewcząt i kobiet. Pragnę poświęcić szczególną uwagę refleksji pt. *Ciało dziewczyny vs. minister i Meta* autorstwa Anny Cieplak – finalistki Nagrody Literackiej Nike 2022.

Tekst porusza istotne rozterki dziewcząt w wieku adolescencji związane z funkcjonowaniem w mediach społecznościowych a postrzeganiem swojego ciała. Autorka nakreśla ramy napięcia między trzema światami – dobrze prosperującymi gigantami technologicznymi, decyzyjnymi osobami ze świata polityki i dorastającymi dziewczętami mającymi do dyspozycji konta w social mediach. To połączenia, które bardzo trudno zamknąć w fizyczne formy oraz uchwycić ich rzeczywistą siłę oddziaływania. Cała walka rozgrywa się na arenie świata online i offline – z edukatorami i edukatorkami, którzy obserwują ją zza ringu. I co pewien czas podbiegają do młodzieży z inicjatywami społecznymi dla otarcia łez lub podniesienia na duchu. Ten pożar nigdy nie gaśnie. Tli się zawsze, choć nie zawsze chciałoby się patrzeć w jego stronę. I sprzątać zgliszcza. Problem jest poważny. Już 34% dzieci w wieku pięciu lat narzuca sobie czasowe ograniczenia związane z przyjmowaniem posiłków, co łączy z pragnieniem zmiany swojego ciała³. A to zdecydowanie wcześniej, niż można mówić o świadomym korzystaniu z mediów społecznościowych. Depresyjność młodzieży ma znaczący wpływ na obraz ciała. Przekłada się na mniejszą troskę o wygląd oraz zaniechanie działań prozdrowotnych⁴. Aż 89% dziewczynek w Polsce jest niezadowolonych ze swojego wyglądu. Regularnie porównują się ze swoimi rówieśniczkami i osobami dorosłymi. Niestety najbliższe otoczenie dorastającej dziewczynki nie jest sprzyjającą przestrzenią do budowania zdrowej relacji ze sobą i swoim ciałem. Bardzo

² UNFPA, *How our future depends on a girl at this decisive age*, 2016, https://www.unfpa.org/publications/state-world-population-2016?fbclid=IwAR3cEmEAo25_3i4RMhE_9Yd-Nz9qw_RIgVzSxT2sSE0YX2-KW1Ak4LpNdVE [dostęp: 3.10.2022].

³ S.R. Damiano, S.J. Paxton, E.H. Wertheim, S.A. McLean, K.J. Gregg, *Dietary restraint of 5-year-old girls: Associations with internalization of the thin ideal and maternal, media, and peer influences*, „International Journal of Eating Disorders” 2015, No. 48, s. 1166–1169.

⁴ I. Prusak, *Obraz ciała a depresyjność u młodzieży ponadgimnazjalnej*, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr Marty Brachowicz, WNSiL, Wyższa Szkoła Biznesu, Nowy Sącz 2017, s. 6.

często obfituje w niepoehlebne uwagi, przemocowe komentarze – nawet z podtekstem seksualnym. Świetnie funkcjonuje kultura opresji skoncentrowana na wyglądzie, w myśl której uroda jest gwarantem sukcesu i akceptacji społecznej. Wzmacnianie dziewczynek znalazło się na piątym miejscu wśród celów zrównoważonego rozwoju ONZ jako jedno z największych współczesnych wyzwań społecznych. Poczucie wartości młodych dziewcząt w Polsce jest niepokojąco zaniżone. 80% z nich uważa się za bezużyteczne. Głównym winowajcą jest w tym wypadku socjalizacja dzieląca dzieci i młodzież ze względu na płeć. Chłopców – jako predestynowanych do przywództwa oraz dziewczynki – do zadowalania innych i pełnienia funkcji opiekuńczych. Interesująco to zjawisko nakreśliła Iwona Chmura-Rutkowska, nazywając je „znikającymi dziećmi”⁵. Dziewczynka do 10 roku życia traktowana jest jako dziecko, w miarę neutralnie, wzmacnia się w niej siłę, pewność siebie i niezależność. Natomiast w późniejszych latach oczekujemy od nastolatki, by ta wpasowała się w narzucane i dość restrykcyjne kanoony piękna oraz normy zachowania. Presja związana z koniecznością dopasowania się powoduje kryzysy, wycofanie i liczne kompleksy.

Szerszym spojrzeniem na opisywaną przez Annę Ciepłak zależność może być książka Renee Engeln: *Obsesja piękna. Jak kultura popularna krzywdzi dziewczynki i kobiety*, wydana przez Grupę Wydawniczą Foksal w 2021 roku. Część trzecia tej pracy (*Jak media napędzają obsesję piękną*, s. 159–190) została w całości poświęcona zjawisku wpływu mediów mainstreamowych oraz internetowych obsesji na temat wyglądu oraz pogłębiającej się izolacji ich użytkowników i użytkowniczek.

Należy wzmacniać dziewczynki i młode kobiety w ich poczuciu decyzyjności, a także sprawstwa, pozwalając na to, na co pozwalamy chłopcom⁶. Funkcjonowanie w środowisku, w którym regularnie doświadcza się presji związanej z wyglądem negatywnie wpływa na poczucie własnej wartości. Co ciekawe, działania, których wydzwięk wydaje się na pierwszy rzut oka pozytywny, może pogłębić rodzące się poczucie beznadziei, alienacji i zagubienia. Szczególnie jeśli odbiorca lub odbiorczyni komunikatu nie utożsamiają się w pełni z otrzymanym przekazem. Komunikacja z rówieśnikami w Internecie stanowi bardzo istotny element w życiu adolescentów. Aż 86,2% nastolatków deklaruje, że korzysta z Internetu każdego dnia (w tym 43,2% jest cały czas online). Trend bycia dostępnym, a tym samym możliwość trafienia na treści niepożądane lub szkodliwe wzrasta. Z badań

⁵ Kulczyk Foundation, *Dlaczego równość płci jest kluczową kwestią dla rozwoju dziewcząt?*, https://kulczykfoundation.org.pl/edukacja/czas-na-relacje/Dlaczego_Rownosc_Plci_Jest_Kluczowa_Kwestia_Dla_Rozwoju_Dziewczat_1 [dostęp: 18.02.2023].

⁶ Kulczyk Foundation, *Przyszłość jest dziewczynką!*, https://kulczykfoundation.org.pl/edukacja/baza-wiedzy/Przyszlosc_Jest_Dziewczynka [dostęp: 3.10.2022].

autorów wynika, że średnia wieku wkroczenia w świat Internetu wynosi w przybliżeniu 9 lat⁷.

Co sprawia, że młodzież chętnie korzysta z Internetu? Przede wszystkim aktywność w sieci daje im możliwość zaspokojenia potrzeby przynależności oraz akceptacji społecznej. Jest również przestrzenią aktywnego kreowania swojego wizerunku⁸. Aktywność młodzieży w Internecie to wieloaspektowa, złożona konstrukcja, której głównym składnikiem jest możliwość publikowania zdjęć oraz filmów w serwisach społecznościowych (według deklaracji ta forma rozrywki dotyczy 54,1% badanych przez autorów nastolatków)⁹. Przekonania na temat własnej osoby można w precyzyjny sposób określić za pomocą teorii Ja, które przejawia się na wielu płaszczyznach funkcjonowania. Higgins wyróżnił trzy zakresy Ja: Ja realne, Ja idealne, Ja powinnościowe¹⁰. To ważny punkt w rozważaniu na temat postrzegania własnego ciała wśród młodzieży, ponieważ często jest źródłem wewnętrznego konfliktu. Ja realne obejmuje atrybuty, które według jednostki ją charakteryzują lub są na tyle wyróżniające się, że ktoś inny jest w stanie je do niej przypisać. Ja idealne skupia w sobie pragnienia posiadania cech lub przekonanie, że ktoś inny chciałby je u niej dostrzec. Natomiast Ja powinnościowe obejmuje atrybuty, które według jednostki powinny ją charakteryzować. Powstały dysonans rzutuje na postrzeganie własnej osoby, wywołując w adolescencji różne stany emocjonalne (przygnębienie, smutek, frustrację (*dejected-related emotions*) lub lęk, poczucie winy, zatroskanie (*agitated-related emotions*). Dopiero zgoda na wielowymiarowość swojego Ja łagodzi krytyczne oko spoglądające z zniechęceniem na ekrany i billboardy¹¹.

Istotnym punktem opisywanego przeze mnie felietonu Anny Cieplak jest fragment dotyczący działalności aktywistyczno-edukacyjnej skierowanej do młodych osób, w szczególności do dziewcząt w okresie dojrzewania. Autorka wskazuje znaczące inicjatywy, które stanowią jednak kroplę w morzu potrzebnej zmiany. Punktem wspólnym jest fakt, że działania (również profilaktyczne) są z reguły oddolnymi inicjatywami społecznymi lub aktywnościami fundacji i stowarzyszeń non profit.

Ważnym aspektem wizerunków kreowanych w ogólnodostępnych kanałach przekazu (w tym oczywiście za pośrednictwem Instagrama) jest zjawisko tzw. symbolicznej anihilacji, czyli pomijanie faktu różnorodności w tworzeniu wizerunków, chociażby kampanii reklamowych. To ważny element w refleksji na te-

⁷ A. Wrońska, R. Lange, *Nastolatek jako użytkownik Internetu – społeczny wzorzec konsumpcji*, [w:] *Nastolatki wobec Internetu*, red. M. Tanaś, NASK, Warszawa 2016, s. 15–16.

⁸ Tamże, s. 18.

⁹ Tamże, s. 21.

¹⁰ E.T. Higgins, *Self-discrepancy: A theory relating self and affect*, „Psychological Review” 1987, Vol. 94, No. 3, s. 319–340, <https://psycnet.apa.org/record/1987-34444-001> [dostęp: 30.01.2023].

¹¹ M. Gajtkowska, *Obraz własnego ciała współczesnej młodzieży a kultura popularna. Badania własne*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja” 2013, t. 4, nr 2, s. 104–110.

mat niewidoczności kobiet, a także zakrzywień poznawczych, którym nieustannie podlegają młode dziewczęta¹². Edukacja, relacje oparte na bliskości, wrażliwość, otwartość na różnorodność oraz podmiotowość wydają się niezbędnym fundamentem prawdziwej walki o zdrowe postrzeganie własnego i cudzego ciała.

Warto zapoznać się z tym felietonem, jeśli bliski jest nam temat młodzieży, dziewczynek, młodych kobiet, zwłaszcza jeśli działamy w kręgu związanym z feminizmem, aktywizmem, edukacją. Tekst napisany został przystępnym językiem, będąc dzięki temu zachęcającym wprowadzeniem w wielowarstwowy problem uprzedmiotawiania ciała i kobiecości, nieuwzględniający stanu dotychczasowej wiedzy. Tytuł artykułu oddaje nastroje społeczno-polityczne. Jest nieoczywisty, lecz tym samym intrygujący, skłaniający do pogłębionej refleksji.

Uważam, że warto byłoby przywołać większą ilość danych statystycznych oraz badań naukowych z różnych źródeł, aby poszerzyć punkt widzenia i interdyscyplinarnie nakreślić skalę poruszanych tematów. Myślę także, że pogłębienie w przyszłości rozważań z włączeniem do nich chłopców, a także osoby niebinarne byłoby ważnym, nad wyraz aktualnym przedsięwzięciem. Te grupy także mają problemy związane z akceptacją własnego ciała...

Ale to właśnie „dziewczyństwo jest aktywizmem, emancypacją i buntem, ruchem ku wspólnocie i wobec społeczeństwa. To rodzaj zdecydowanego, samowolnego wejścia w świat, często walka o siebie”¹³. Warto także pamiętać, że 11 października obchodzimy Międzynarodowy Dzień Dziewczynki. O Dniu Chłopaka pamiętają bowiem wszyscy.

Tekst Anny Cieplak jest interesującym punktem w dyskusji o wpływie social mediów na młodych odbiorców, a także o istocie i fenomenie ciałapozytywności. W przejmujący sposób apeluje się w nim o empatię i uważność, szczególnie w sytuacji pogłębiającej się samotności. Nasuwają się pytania: Gdzie tak naprawdę powinniśmy szukać kompromisu? Która ścieżka narracji wydaje się najbardziej rezonować z potrzebami młodzieży? A w końcu – skąd powinny nadchodzić głosy apelujące o zwrócenie podmiotowości dziewczynkom i kobietom – z trybu online czy offline? A może tak naprawdę nie funkcjonuje tutaj żadna jasna granica?

BIBLIOGRAFIA

Bednarczyk A., Warmuz J., Trybalska A., Raport z badania na temat sytuacji kobiet i dziewcząt w (post)pandemicznej Polsce, 2022, <https://api.ngo.pl/media/get/189812> [dostęp: 25.09.2022].
Cieplak A., *Ciało dziewczyny vs. minister i Meta*, „Czas Kultury” 2022, nr 2, s. 241–244.

¹² R. Engeln, *Obsesja piękna. Jak kultura popularna krzywdzi dziewczynki i kobiety*, przeł. M. Komorowska, Grupa Wydawnicza Foksal, Warszawa 2021, s. 169.

¹³ K. Nadana-Sokołowska, M. Rudać-Grodzka, *Dziewczyństwo i dziewczynskość*, „Czas Kultury” 2022, nr 2, s. 5.

- Damiano S.R., Paxton S.J., Wertheim E.H., McLean S.A., Gregg K.J., *Dietary restraint of 5-year-old girls: Associations with internalization of the thin ideal and maternal, media, and peer influences*, „International Journal of Eating Disorders” 2015, No. 48, s. 1166–1169.
- Engeln R., *Obsesja piękna. Jak kultura popularna krzywdzi dziewczynki i kobiety*, przeł. M. Komorowska, Grupa Wydawnicza Foksal, Warszawa 2021.
- Gajtkowska M., *Obraz własnego ciała współczesnej młodzieży a kultura popularna. Badania własne*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja” 2013, t. 4, nr 2, s. 103–118.
- Higgins E.T., *Self-discrepancy: A theory relating self and affect*, „Psychological Review” 1987, Vol. 94, No. 3, s. 319–340, <https://psycnet.apa.org/record/1987-34444-001> [dostęp: 30.01.2023].
- Kulczyk Foundation, *Dlaczego równość płci jest kluczową kwestią dla rozwoju dziewcząt?*, https://kulczykfoundation.org.pl/edukacja/czas-na-relacje/Dlaczego_Rownosc_Plci_Jest_Kluczowa_Kwestia_Dla_Rozwoju_Dziewczat_1 [dostęp: 18.02.2023].
- Kulczyk Foundation, *Przyszłość jest dziewczynką!*, https://kulczykfoundation.org.pl/edukacja/baza-wiedzy/Przyszlosc_Jest_Dziewczynka [dostęp: 3.10.2022].
- Nadana-Sokołowska K., Rudać-Grodzka M., *Dziewczyństwo i dziewczynskość*, „Czas Kultury” 2022, nr 2, s. 241–244.
- Prusak I., *Obraz ciała a depresyjność u młodzieży ponadgimnazjalnej*, praca magisterska napisana pod kierunkiem dr Marty Brachowicz, WNSiI, Wyższa Szkoła Biznesu, Nowy Sącz 2017.
- UNFPA, *How our future depends on a girl at this decisive age*, 2016, https://www.unfpa.org/publications/state-world-population-2016?fbclid=IwAR3cEmEAo25_3i4RMhE_9Yd-Nz9qw_RI-gVzSxT2sSE0YX2-KW1Ak4LpNdVE [dostęp: 3.10.2022].
- Wrońska A., Lange R., *Nastolatek jako użytkownik Internetu – społeczny wzorzec konsumpcji*, [w:] *Nastolatki wobec Internetu*, red. M. Tanaś, NASK, Warszawa 2016, s. 15–26.

Author: Paulina Dawid

Title: Compromise in offline mode, i.e. Anna Cieplak *Girl's Body vs. Minister and Meta*. Pedagogical tensions around the subjectivity and self-determination of girls and young women.

Keywords: adolescent girls, social media, growing up, compromise, education

Discipline: Pedagogy

Language: Polish

Document type: Article

Summary

The text of the article raises the issues of the impact of social media on adolescent girls, and social activism and educational activities aimed at youth. Author takes attempt to develop a support and education strategies.